

Warszawa, dnia 15 marca 2005 r.

Piotr Kurowski
Zakład Polityki Społecznej IPiSS

Informacja o wysokości i strukturze minimum socjalnego średniorocznie w 2004 r. (Streszczenie)

1. Wprowadzenie

Minimum socjalne to wskaźnik społeczny mierzący koszty utrzymania gospodarstw domowych. Jest to normatywny model zaspakajania potrzeb bytowo-konsumpcyjnych na niskim poziomie, ale jeszcze wystarczającym dla reprodukcji sił witalnych człowieka, dla posiadania i wychowania potomstwa oraz dla utrzymania więzi ze społeczeństwem (Deniszczuk, Sajkiewicz 1997b). Z uwagi na ostatnio wspomniany czynnik – wymóg utrzymywania więzi społecznych – w koszyku minimum socjalnego znajdują się nie tylko dobra służące zaspokojeniu potrzeb egzystencjalnych (żywność, odzież i obuwie, mieszkanie, ochrona zdrowia). Ujęto w nim także wydatki na to, co dziś można by nazwać *integracją społeczną*. Są to koszty lokalnego transportu i łączności (związane m.in. z dojazdami do pracy), wydatki na kształcenie i wychowywanie dzieci, wydatki na utrzymanie minimum więzi rodzinnych i kontaktów towarzyskich, a także koszty skromnego uczestnictwa w kulturze (Golinowska 2002, 23 – 24).

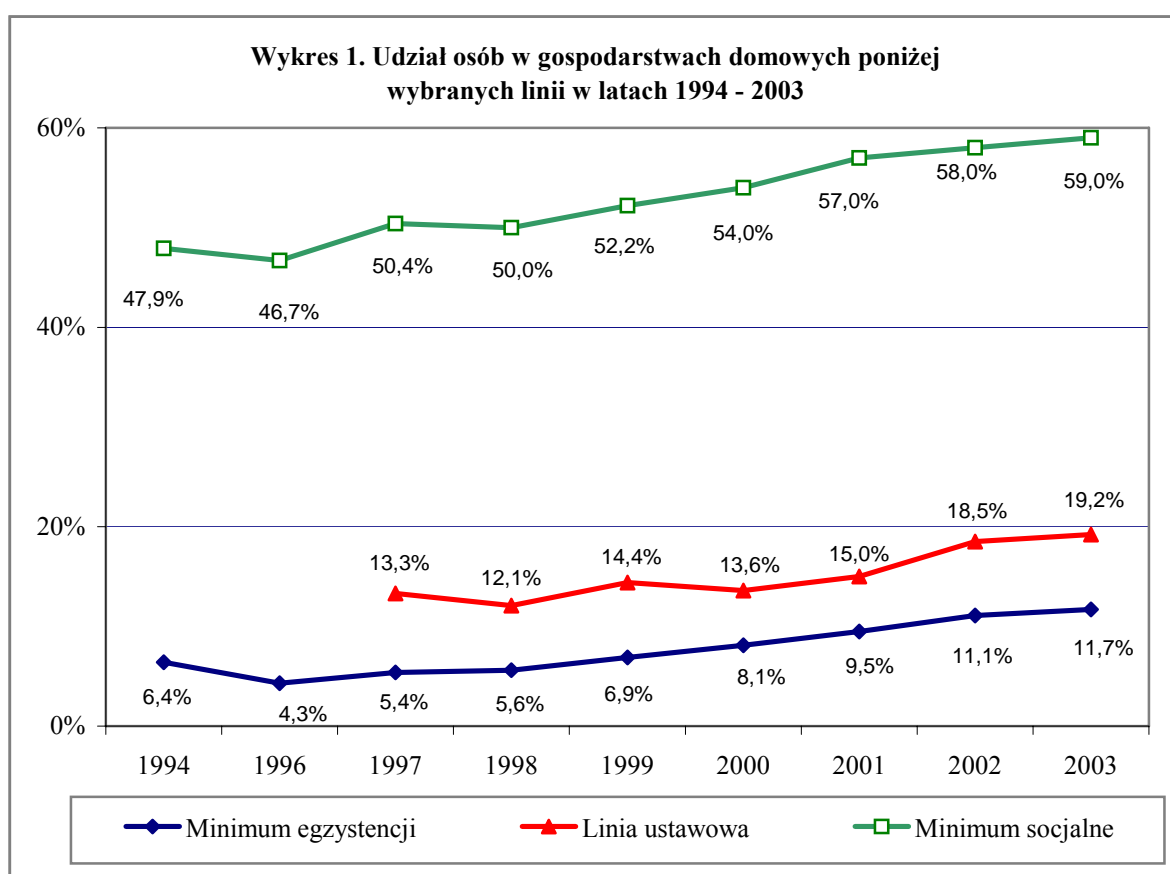
Badania w Polsce nad tym wskaźnikiem społecznym trwają już kilka dekad. Wspomnieć tu należy przede wszystkim pionierskie badania prowadzone w latach 60. i 70. przez A. Tymowskiego (Tymowski 1973, 2001) czy L. Deniszczuk (por. Deniszczuk 1978, 2001). Od 1981 r. na podstawie uchwały Rady Ministrów, minimum socjalne jest szacowane w Instytucie Pracy i Spraw Socjalnych.¹

Wysokość wskaźnika minimum socjalnego jest istotną informacją dla rządu, partnerów społecznych, a także dla samych gospodarstw domowych. Wartość koszyka minimum socjalnego obrazuje, jak powinna wyglądać materialna sytuacja gospodarstw domowych, aby zaspokoić potrzeby swoich członków na pewnym, umownie określonym standardzie poziomu życia.

¹ Wymóg regularnego szacowania i publikowania wartości minimum socjalnego, jako wskaźnika kosztów utrzymania pracowników, był jednym z postulatów „Solidarności” (por. Golinowska 2000, 73).

Wysokość minimum socjalnego stanowi nie tyle obraz ubóstwa, co wyraz pewnej społecznej umowy, dotyczącej zaspokajania potrzeb na poziomie „minimalnego dobrobytu”.

Walor poznawczy kategorii minimum socjalnego nie kończy się na wyznaczeniu samych wartości koszyka. Istotna jest także odpowiedź na pytanie, w jakiej skali oszacowana wartość koszyków występuje w rzeczywistości (funkcja informacyjna). By uzyskać taką odpowiedź, konieczne jest sprawdzenie, ile osób czy rodzin kształtuje swoje wydatki poniżej wyznaczonych linii. Badania takie prowadzi Główny Urząd Statystyczny, w ramach badań nad warunkami życia gospodarstw domowych (por. GUS 2000, 2001, 2004b). **Wyniki badań wskazują, że wydatki poniżej minimum socjalnego kształtują się już w blisko 60% badanych gospodarstw domowych** (por. Wykres 1).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2004).

2. Wartość koszyka minimum socjalnego

W niniejszej informacji prezentowane są szacunki wartości minimum socjalnego w 2004 r. w oparciu o dane średnioroczne. Prezentowane wyniki obliczeń otrzymano na podstawie notowań wybranych cen dóbr i usług konsumpcyjnych, udostępnionych przez Główny Urząd Statystyczny.

Autorami przeliczeń są pracownicy Zakładu Polityki Społecznej IPiSS, którzy dokonali przeliczeń nowych danych cenowych na podstawie modelu koszyka minimum.

Wartość koszyka minimum socjalnego kształtowała się jak zwykle w sposób zróżnicowany w zależności od składu i liczebności badanych gospodarstw domowych. Wartości oszacowanego koszyka dla 2004 r. na podstawie danych średniorocznych zawiera poniższe zestawienie (Tabela 1).

Tabela 1. Wysokość minimum socjalnego średniorocznie w 2004 r., w zł.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa pracownicze						Gospodarstwa emeryckie	
	1-osobowe	2-osobowe	3-osobowe	3-osobowe	4-osobowe	5-osobowe	1-osobowe	2-osobowe
	M+K/2	M+K	M+K+DM	M+K+DS	M+K+DM+DS	M+K+DM+2xDS	M+K/2	M+K
Żywność	186,3	372,6	514,6	578,6	720,6	926,6	163,1	326,2
Mieszkanie	320,8	448,8	597,6	597,6	732,0	887,7	320,8	448,8
– eksploatacja	269,7	388,6	525,8	525,8	652,2	798,0	269,7	388,6
– wyposażenie	51,2	60,2	71,8	71,8	79,7	89,7	51,2	60,2
Oświata i wychowanie	0,0	0,0	86,7	42,4	129,1	171,5	0,0	0,0
Kultura	59,8	65,9	94,2	93,6	121,9	149,7	59,8	65,9
Odzież i obuwie	49,4	98,9	133,7	149,0	183,9	234,1	40,5	81,0
Leki	6,0	11,9	17,5	17,4	23,0	28,5	10,5	21,1
Higiena	28,2	55,3	69,3	77,6	91,6	106,9	26,8	52,6
Sport i wypoczynek	26,5	35,6	70,9	70,9	71,2	85,4	26,5	35,6
Transport	81,9	163,1	187,5	203,8	228,2	268,8	53,0	105,4
Pozostałe wydatki	60,7	87,6	106,3	109,9	115,1	114,4	56,1	79,6
Razem	819,5	1 339,7	1 878,3	1 940,8	2 416,6	2 973,6	757,1	1 216,0
- na 1 osobę	819,5	669,8	626,1	646,9	604,2	594,7	757,1	608,0

Źródło: Obliczenia Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych na podstawie danych Departamentu Statystyki Społecznej GUS. Uwaga: Symbole użyte w tablicy oznaczają odpowiednio: M – mężczyzna w wieku 25–60 lat, K – kobieta w wieku 25–60 lat, M+K/2 – wydatki na poziomie średniej arytmetycznej dla gospodarstwa mężczyzny i kobiety, DM – dziecko młodsze w wieku 4–6 lat, DS – dziecko starsze w wieku 13–15 lat. W przypadku gospodarstw emeryckich symbole M i K oznaczają odpowiednio mężczyznę i kobietę w wieku powyżej 60 lat

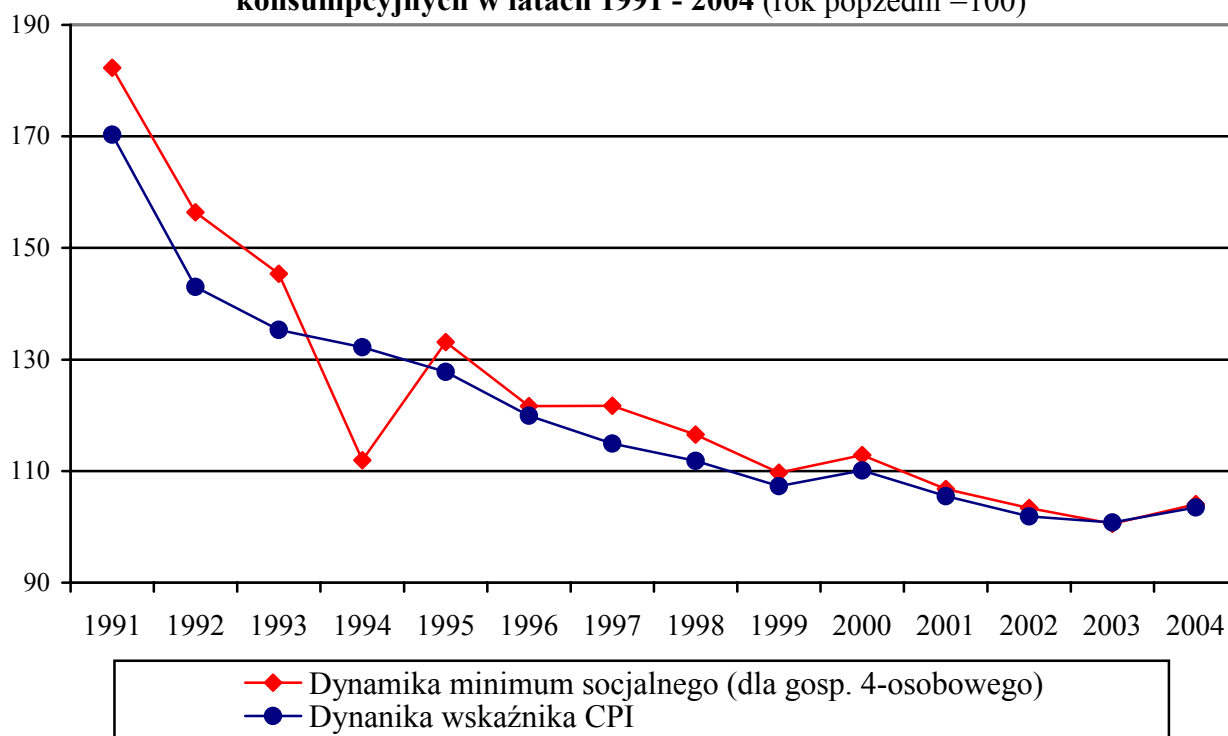
W przypadku małżeństwa mającego na utrzymaniu dwoje dzieci – a więc najbardziej typowego modelu rodziny w Polsce – wartość koszyka minimum socjalnego oszacowano na poziomie **2 416,60 zł** (czyli 604,20 zł na osobę). Dla najliczniejszej rodziny ujętej w badaniach – małżeństwo z trójką dzieci – wartość koszyka wyniosła nominalnie więcej (3 003,40 zł), choć w przeliczeniu na jedną osobę, zgodnie z efektem skali, wartość ta wyniosła najmniej (594,70 zł).

Najwyższa wartość omawianego wskaźnika w ujęciu *per capita* dotyczyła osób samotnych. W przypadku osób w wieku produkcyjnym koszyk minimum kształtował się na poziomie **819,50 zł**, zaś dla samotnego emeryta – **757,10 zł**.

3. Dynamika wartości koszyka

W ostatnich kilkunastu latach wartość koszyka minimum socjalnego zazwyczaj rosła w nieco szybszym tempie niż inflacja, mierzona wskaźnikiem wzrostu cen konsumpcyjnych. Wynikało to głównie z szybszego wzrostu cen tych towarów i usług wchodzących w skład koszyka. Relatywnie duży dystans między wysokim wzrostem wartości koszyka minimum a wskaźnikiem inflacji był bardziej odczuwalny w pierwszej połowie lat 90.² Zjawisko to miało miejsce także w latach późniejszych, np. w 1997 r., gdy różnica między dynamiką kosztów utrzymania a rozmiarami inflacji sięgała prawie 7 punktów procentowych. W ostatnich latach, a zwłaszcza w okresie lat 2002 – 2004, dystans między tymi kategoriami jest bardzo niewielki (por. Wykres 2).

Wykres 2. Dynamika koszyka minimum socjalnego na tle wzrostu cen konsumpcyjnych w latach 1991 - 2004 (rok poprzedni =100)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych IPISS oraz danych GUS.

Ogólny poziom cen towarów i usług konsumpcyjnych w 2004 r. wzrósł o 3,5 punktu procentowego. Na tym tle wartość koszyka minimum socjalnego wzrosła niewiele więcej (przeciętnie w przedziale od 3,8 do 4,1 punktu procentowego w stosunku do roku ubiegłego). Oznacza to, że wartość koszyka minimum minimalnie zyskała na wartości realnej.

² Poza 1994 r., kiedy dynamika koszyka była wyraźnie niższa od wzrostu cen, co miało miejsce prawdopodobnie na skutek waloryzacji koszyka, przeprowadzonej w tamtym okresie (por. Deniszczyk, Sajkiewicz 1997b).

Na wzroście łącznej wartości koszyk w największym stopniu zaważyła wysoka dynamika dla artykułów żywnościowych – ich wartość uległa zwiększeniu o ponad 6,3 punktu procentowego, czyli dokładnie tyle ile wyniosła inflacja dla tych produktów. Drugą najważniejszą grupą wydatków, jaka wpłynęła na ogólny wzrost koszyka minimum, były potrzeby mieszkaniowe, zarówno w zakresie eksploatacji, jak i wyposażenia mieszkania. W miarę wysoki wskaźnik dynamiki osiągnęły także koszyki oświatowy i kulturalny. W obu grupach potrzeby wartości koszyka rosła szybciej niż ogólny wskaźnik cen. Edukacyjny komponent minimum socjalnego zwiększył się o 3,6 punktu procentowego, mimo, że ogólny wzrost cen dla tej grupy artykułów wynosił tylko 2,7 punktu.

4. Struktura koszyka minimum socjalnego

Uaktualniona wartość koszyka minimum socjalnego przyniosła nowy, zmieniony obraz jego struktury (Tabela 2).

Tablica 2. Struktura minimum socjalnego w wybranych typach gospodarstw w 2004 r., w %.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa pracownicze						Gospodarstwa emeryckie	
	1-osobowe	2-osobowe	3-osobowe	3-osobowe	4-osobowe	5-osobowe	1-osobowe	2-osobowe
	M+K/2	M+K	M+K+DM	M+K+DS	M+K+DM+DS	M+K+DM+2xDS	M+K/2	M+K
Żywność	22,7	27,8	27,4	29,8	29,8	31,2	21,5	26,8
Mieszkanie	39,1	33,5	31,8	30,8	30,3	29,9	42,4	36,9
– eksploatacja	32,9	29,0	28,0	27,1	27,0	26,8	35,6	32,0
– wyposażenie	6,2	4,5	3,8	3,7	3,3	3,0	6,8	5,0
Oświata i wychowanie	-	-	4,6	2,2	5,3	5,8	-	-
Kultura	7,3	4,9	5,0	4,8	5,0	5,0	7,9	5,4
Odzież i obuwie	6,0	7,4	7,1	7,7	7,6	7,9	5,3	6,7
Leki	0,7	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,4	1,7
Higiena	3,4	4,1	3,7	4,0	3,8	3,6	3,5	4,3
Sport i wypoczynek	3,2	2,7	3,8	3,7	2,9	2,9	3,5	2,9
Transport	10,0	12,2	10,0	10,5	9,4	9,0	7,0	8,7
Pozostałe wydatki	7,4	6,5	5,7	5,7	4,8	3,8	7,4	6,5
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Objaśnienia i źródło jak w tabeli 1.

W porównaniu do danych z 2003 r. w strukturze koszyka zwiększył się udział żywności oraz wydatków na mieszkanie. W dominującej części badanych typów gospodarstw (wyjątek rodzina z jednym dzieckiem młodszym) łączny udział tych potrzeb stanowił ponad 60% łącznej wartości koszyka. Znaczenie tych potrzeb rośnie w naturalny sposób w rodzinach, gdzie nie ma dzieci na utrzymaniu. Różnice jednak nie są pod tym kątem znaczące. O ile w gospodarstwach emeryckich

potrzeby żywienia i mieszkaniowe stanowiły blisko 64% minimum socjalnego, w przypadku rodziny z trojgiem dzieci było to 61%.

Literatura

- Beblo M. at al. (2002), *Poverty Dynamics in Poland. Selected quantitative analyses*, CASE, Warsaw.
- Deniszczuk L. (2001), *Kilka uwag o historii i funkcjach minimum socjalnego*, Polityka Społeczna Nr 11/12.
- Deniszczuk, L. (1978), *Wzorzec konsumpcji społecznie niezbędnej*, Studia i Materiały IPiSS, Zeszyt Nr 10, Warszawa.
- Deniszczuk L., Sajkiewicz B. (1997 a), *Kategoria minimum egzystencji*, w: Golinowska (1997).
- Deniszczuk L., Sajkiewicz B. (1997 b), *Kategoria minimum socjalnego*, w: Golinowska (1997).
- Golinowska S. (1997), *Polska bieda II. Kryteria – Ocena – Przeciwdziałanie*, IPiSS, Warszawa.
- Golinowska S. (2002), *Poverty in Poland: causes, Measures and Studies*, in: Beblo 2002.
- Golinowska S. (2000), *Polityka społeczna: Koncepcje – Instytucje – Koszty*, Poltext, Warszawa.
- GUS (2005): *Biuletyn Statystyczny*, Nr 1 (styczeń), GUS, Warszawa.
- GUS (2004), *Sytuacja gospodarstw domowych w 2003 r. w świetle wyników budżetów gospodarstw domowych. Informacja sygnalna*, GUS, dostępna na stronie www.stat.gov.pl
- GUS (2002), *Sytuacja gospodarstw domowych w 2001 r. w świetle wyników badań budżetów gospodarstw domowych. Informacja Sygnalna*, Czerwiec, GUS, Warszawa.
- GUS (2001), *Sytuacja gospodarstw domowych w 2000 r. w świetle wyników badań budżetów gospodarstw domowych. Informacja Sygnalna*, GUS, Warszawa.
- Kurowski P. (2002), *Koszyki minimum socjalnego i minimum egzystencji – dotychczasowe podejście w: Kategorie i instrumenty interwencji państwa w sytuacji ubóstwa. (Czym jest minimum socjalne?)*, Konferencja 10.12.2002, Biuro Studiów i Ekspertyz Sejmu RP, Warszawa.
- Tymowski A. (2001), *Z perspektywy czasu: Początki minimum socjalnego*, Polityka Społeczna Nr 11/12.
- Tymowski A. (1973), *Minimum socjalne. Metodyka i próba określenia*, PWE Warszawa.